

Yazar Bilgileri Author(s)

Yüksek Lisans Öğrencisi

Feyza UZUN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Din Psikolojisi

feyza_uzun25@erdogan.edu.tr

ORCID: 0009-0002-7668-1845

Künye Bilgisi

Kenan Sevinç, *İnançsızlık Psikolojisi*.

İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2023.

270 sayfa.

ISBN: 9789758646715.

Anahtar Kelimeler / Keywords

Din Psikolojisi / Psychology of Religion

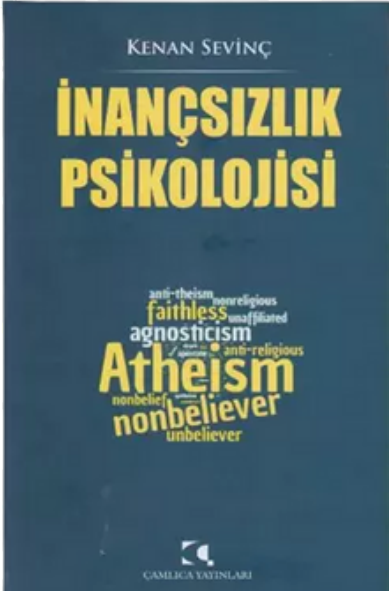
İnançsızlık / Non-belief

İnançsızlık Psikolojisi / Psychology of Unbelief

Dinden Çıkma / Religious Disaffiliation

Dini İnkâr / Religious Denial

Kitap İncelemesi / Book Review

Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

07/06/2025

Kabul Tarihi / Accepted

23/06/2025

Atıf / Citation

Uzun, Feyza. “Kenan Sevinç, İnançsızlık Psikolojisi”. *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 3/1 (Haziran 2025), 132-145.

Tarihsel süreç boyunca inanç meseleleri her zaman tartışma konusu olmuştur; ancak bu tartışmalar, günümüzdeki kadar derin krizlere yol açmamıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyıl, geleneksel inanç sistemlerine ters düşen pek çok yeni düşüncenin ortaya çıktığı bir dönemdir. Kimlik arayışında olan bireyler, çeşitli değişkenlerin etkisiyle inançlarını tamamen reddettikleri veya inançlara ilgisiz kaldıkları bir kimlik oluşturmaktadır. Sosyal bilimlerin araştırma konuları arasında inançsız tavır sergileyen insanlar yer almaktadır. İnançsızlık; felsefe, kelam, sosyoloji, dinler tarihi ve din psikolojisi gibi birçok disiplini ilgilendiren yönleriyle araştırmacılar tarafından dikkatle ele alınmaktadır. Bu yazımızda din psikolojisi alanında ortaya konulmuş eserlerden biri olan *İnançsızlık Psikolojisi* eseri incelenmektedir.

Kenan Sevinç'in *İnançsızlık Psikolojisi* adlı eserinin ikinci baskısı, ön söz ve kaynakça dâhil olmak üzere toplam 270 sayfadan oluşmaktadır. Yazar, eserini üç ana bölüm üzerine inşa etmektedir. Kitabın birinci bölümü, inançsızlık kavramının teorik temellerine odaklanmakta ve "İnançsızlıktan ne anlaşılmalıdır?" ile "Mutlak bir inançsızlıktan söz edilebilir mi?" gibi temel sorulara yanıt aramaktadır. Bu bölümde ayrıca inançsızlığın farklı türleri ve boyutları ele alınarak kavramsal çerçeve derinleştirilmektedir. İkinci bölüm "İnançsızlığın Nedenleri ve Etkileyen Faktörler" başlığı altında bireylerin inançsızlığı tercih etme nedenlerine ilişkin literatür incelemesini kapsamaktadır. Yazar, bu bağlamda ulaşılan bulguları bütüncül bir şekilde değerlendirerek sınıflandırmıştır. Eserin üçüncü ve son bölümü ise

“İnançsız Olma Süreci” konusuna ayrılmıştır. Bu bölümde, inançsızlığın bireysel düzeyde nasıl geliştiği ve ne tür aşamalardan geçtiği analiz edilmektedir. Sonuç bölümünde ise yazar çalışmada ele alınan temel kavramları, teorik çerçeveyi ve elde edilen araştırma bulgularını özetleyerek genel bir değerlendirme sunmaktadır.

İnançsızlık Psikolojisi Türkiye’de din psikolojisi bağlamında inançsızlık konusunu ilk defa ayrıntılı şekilde ele alan bir çalışmadır. Sevinç, araştırmasını nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma desenle oluşturarak insanların inançsızlığı tercih etme sebeplerini derinlemesine tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın nicel kısmını oluşturan iki anketten biri 2548 kişinin katılımıyla ABD’de, diğeri 502 kişinin katılımıyla Türkiye’de yapılmış; nitel kısmında da araştırmacı tarafından ayrıca 32 Türk ve yabancı örneklemin katılımıyla mülakat gerçekleştirilmiştir. Sevinç’in kullandığı “NonReligious-NonSpiritual Scale”i (NRNSS) ölçeğini “Dindar ve Spiritüel Olmama Ölçeği” (DİSOL) ismiyle Türkçeye uyarlamıştır. Ayrıca Sevinç’in “İnançsızlık Konusunda Entelektüel Aktivite Ölçeği” (İKEA) ve “The Reasons of Atheist/ Agnostics for Nonbelief in God’s Existences Scale” (RANGES) ölçeklerini kullanması ve kendi geliştirdiği “İnançsızlığın Nedenleri Ölçeği” (İNÖ) araştırmayı özgün kılmıştır. Son olarak yazar araştırmasında “Sosyal Anomi ve Yabancılaşma Ölçeği” (SAYÖ) kullanmıştır.

“Önsöz” bölümünde (s. 6-10) kitabın birinci ve ikinci baskısına değinilmektedir. Eser, Sevinç’in doktora tezi olan “Psikososyal Açıdan İnançsızlığın Oluşum ve Gelişimi”

konusundan hareketle neşredilmiştir. Yazar temelde “İnsanlar nasıl inançsız olur?” sorusuna cevap aramaktadır. Bu yönüyle daha çok akademik çevrelere hitap eden eser, ikinci baskısında değişim geçirmiştir. Genel okuyucuya da hitap etmesi gayesiyle Sevinç eserin dilini, içeriğini ve akışını sadeleştirdiğini ifade etmektedir. İlk baskıdaki olan yöntem bölümünün çıkarılması, zincir yönteminin kullanılması, tablo ve şekillerin akışı bozmayacak hâle getirilmesiyle okuyucunun dikkati araştırmadan ziyade anlatılan konuya çekilmiştir. Eklemeler ve çıkarmalar, eserin kusurlarını gidererek daha sade ve akıcı bir okuma sağlamaktadır.

Yazar kitabın “Giriş” bölümünde (s. 13-23) okurlara yaptığı araştırmanın mahiyeti, önemi, temel iddiası, yöntemi ve sınırlıklarına dair genel çerçeve çizerek konuya giriş yapmaktadır. İnançsızlık kavramının kullanımına dair bilgilendirmeye cümlelerine başlayan yazar, dünya çapındaki pek çok toplumu (ABD, Avrupa) inançsızlık oranları bakımından ele almaktadır. Genel olarak toplumların sekülerleşmesiyle inançsızlığın yükselişe geçtiği görülmektedir. Böylesine yaygınlık gösteren bir olgunun önemini gözler önüne seren Sevinç, din psikolojisi alanında konunun ihmal edilmiş olmasına dikkat çekmektedir. Dünya genelinde inançsızlık üzerine yapılan araştırmaların büyük bir kısmı ABD merkezlidir. Bu çalışmalar, inançsızlığın nasıl geliştiğine dair çeşitli açıklamalar sunmaktadır. Her ne kadar genel eğilim, eğitim düzeyi (entelektüel birikim) ile inançsızlık arasında pozitif bir korelasyon bulunduğu yönünde olsa da yazarın temel savı inançsızlığa yönelmede entelektüel gelişmişlikten

ziyade sosyal ve duygusal etkenlerin daha belirleyici rol oynadığı yönündedir.

“İnançsızlık ve İlgili Kavramlar” başlıklı birinci bölüm inançsızlık kavramının akıllara ilk gelen anlamının dışında daha geniş bir perspektifle anlaşılmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Din psikolojisi bağlamında inançsızlık konusunun sınırlarını belirlemek isteyen yazar; bu alana dair din, iman, inanç, şüphe ve ladinîlik tanımlarını ayrı başlıklar altında açıklamakla başlar. Terimler yabancı literatürdeki anlam farklılıkları ile Türkçe karşılıkları bakımından detaylı bir şekilde incelenmektedir. İnançsızlığın mahiyetini anlamak adına ilgili kavramların doğru analiz edilmesi araştırmanın çerçevesini oluşturmada en belirleyici unsur olmuştur. Nitekim inancın bilişsel, duygusal ya da fitrî bir olgu olup olmadığına verilecek cevabın hangi durumların inançsızlık kapsamında değerlendirileceğini, inançsızlığın imkânını ve inançsız bireyin konumunu anlamada açıklık sağlayacağı aktarılmaktadır. Aynı şekilde din kavramının içine hangi kriterlerin dâhil edilmesi gerektiği, kimlerin araştırma kapsamına alınacağı sorusu açısından zihinlerde oluşan tereddütleri giderici bir etkidir. Sevinç, gerçekleştirdiği araştırmada inançsız bireylerin yalnızca dinî inançlardan uzaklaşıp uzaklaşmadıklarını değil, aynı zamanda spiritüel yönelimleri sürdürüp sürdürmediklerini de incelemektedir. Bunun için ABD’ de NRNSS ve Türkiye’de DİSOL ölçeklerini uygulamıştır. Yazar, araştırmasını yaptığı karşılaştırmalı grafiklerle ve detaylı açıklamalarla genel okuyucuya hitap edilir hâle getirmiştir. İnançsızlığın boyutları ve çeşitleri ile ilgili literatürde çeşitli tasnifler

görülmektedir. Bu araştırmada ateist, agnostik ve apateist olmak üzere üç inançsız tip kabul edilmiştir. İnançsızların ABD ve Türkiye’de yaygınlığını 14 farklı inançsızlık etiketiyle (ateist, hümanist, seküler, septik, inançsız, hür düşünceli, dinsiz, agnostik, teizm karşıtı, din karşıtı, teist olmayan, natüralist, bilimci, apateist) tespit etmeye çalışan yazar, iki örneklem arasındaki şaşırtıcı farkları grafik ve elde edilen ölçek puanları doğrultusunda titizlikle yorumlamıştır.

Kitabın ikinci bölümü “İnançsızlığın Nedenleri ve Etkileyen Faktörler” üzerinedir (s. 73-201). Bu bölüm araştırmanın bulgular kısmıdır diyebiliriz. Nitel ve nicel veri sonuçları incelenmektedir. Din psikolojisinde sıkça ele alınan dindarlığın boyutları olduğu gibi inançsızlığın da çeşitli boyutları vardır. İnançsızlığın nedenleri ve boyutlarını konu edinmiş yabancı kaynaklı araştırmalara değinen yazar, kendi sonuçlarıyla da uyum gösteren tespitleri bir araya getirmiştir. Bu bağlamda ABD ve Türkiye örneklemelerinin, inançsız bireylerin üzerinde etkisi olabilecek her bir unsur ayrı ayrı başlıklarla aktarılmıştır. “İnançsızlığın Demografik ve Sosyal Yapısı” başlığı altında elde edilen veriler, yalnızca Türkiye bağlamında inançlı ve inançsız bireyler arasında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. İnançsızlığın cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde Türk inançsız katılımcılar arasında erkeklerin oranı %72, kadınların oranı ise %46,5 olarak tespit edilmiştir. Kadınların aynı şekilde aldıkları DİSOL puanının da erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür. Sevinç bu durumu toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden açıklamaktadır. Bununla beraber kadınların

inanç oranı daha yüksek olmasına rağmen agnostik tavır olan bilinmezci ve şüpheli inanç oranları erkeklerden daha yüksektir. İnançsızlık eğilimleri yaş üzerinden incelendiğinde, dünya genelinde çıkan araştırma sonuçlarıyla Türkiye'dekiler farklılık göstermektedir. Nitekim genel sonuç inançsızlığın 25-35 yaş aralığında seyrettiği yönündeyse de Türkiye'deki sonuç 35 yaş üstü bireylerin inançsızlık oranının daha yüksek olduğu yönündedir. Benzer şekilde Türkiye'de agnostik tutumlar daha çok genç yaş gruplarında görülürken dünya genelinde agnostiklerin ateistlere kıyasla daha ileri yaşlarda olduğu belirtilmektedir. Yazar bu bağlamda inançsızlığın sosyal ve kültürel etkisine dikkat çekmektedir. Türkiye'deki inançsızların yaşadıkları bölgeler incelendiğinde ateistik ve agnostik yayılımın büyükşehirlerde kırsala oranla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Buna karşılık, gelir düzeyleri ile inançsızlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Araştırmasında inançsızların eğitim düzeyiyle ilişkisine dikkat çeken yazar, bu bölümde Türk örneğinde en yüksek oranın ön lisans mezunlarında görüldüğünü ifade etmektedir. Türkiye'de medeni hâl inançsızlığı etkileyen belirleyici bir değişken olarak öne çıkmamaktadır. Her ne kadar inançsız bireyler arasında boşanma oranı daha yüksek görünse de inançlı bireylerle karşılaştırıldığında medeni durum değişkeni açısından anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Kısaca denilebilir ki Türk inançsızları cinsiyet dışındaki demografik değişkenler açısından diğer ülke örneklemelerinden farklı bir profil sergilemektedir.

İçinde bulunduğu toplumla, ailesiyle ve akrabalarıyla etkileşimi kaçınılmaz olan insanın dindarlık-inançsızlık tutumunun belirleyicisi de aynı sosyal faktörlerdir. İnançsızlığı tercih eden bireyi tek yönlü, geçmişindeki ve günümüzdeki bağlarından soyutlayarak incelemek asıl belirleyici olan sosyal etkiyi görmezden gelmektir. Bu nedenle kitapta sosyal çevrenin etkisi birçok yönüyle ele alınmaktadır. Dinî sosyalleşme, sosyal anomi ve yabancılaşıma üzerinden konuya giriş yapan Sevinç, mülakat ve anket verilerinden hareketle bireylerin inanç durumları ile sosyal anomi ve yabancılaşıma arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra sonradan inançsızlaşan bireylerin daha çok ümitsizlik ve güvensizlik yönelimleri sergiledikleri ayrıca Türkiye’deki inançsız bireylerin yetiştirildikleri kültürel yapıya yönelik olumsuz yargılar geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

“İnançsız olmanın aile ilişkileriyle ve aile bireyleriyle ne düzeyde ilişkili olduğu” sorusu kitapta Türk ve yabancı örneklemeler üzerinden anne-baba dindarlık düzeyleri, ebeveynlerin dine yönelik tutumları, katılımcıların ebeveynleriyle olan ilişkileri ve ebeveyn birlikteliği bağlamında tartışılmıştır. Çıkan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir: Sonradan inançsızlığı benimseyenlerin anne babaları inançsız olarak büyüyenlerden daha dindardır. İnançsız bireylerin ebeveynleri kıyaslandığında annelerin daha dindar, babalarla olan ilişkinin ise annelere nazaran daha olumsuz seyrettiği gözlemlenmiştir. Bunun yanında, anne-babası boşanmış bireyler arasında çocukluğundan itibaren

inançsız olarak yetişenlerin oranı daha yüksektir. Bu bulgular, aile kurumunun bireylerin inanç süreçlerini yöneten başat olgu olduğunu göstermektedir.

İnançsızlığı etkileyen bir diğer sosyal faktör olarak din etrafında geliştirilen tecrübeler incelenmiştir. Anket verileri bazı inançsız bireylerin dindar kişilerle veya din adamlarıyla yaşadıkları olumsuz deneyimlerin inançsızlığa yönelmelerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bundan yola çıkarak inançsızların dindarlara ve din adamlarına bakış açısı mülakat tekniğiyle araştırılmıştır. Katılımcıların %46'sının bakış açısı nötr, %31'inin olumsuz ve %18'inin de çok olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Din adamları söz konusu olduğunda ise katılımcıların yarısının olumsuz bakış açısına sahip olduğu görülmüştür. Sevinç, bu bulgular doğrultusunda dinî yaşantıların inançsızlık literatüründe üzerine durulması gereken bir alan olduğuna dikkat çekmektedir.

İnsan rasyonel düşünme yetisine sahip bir varlık olsa da şüphesiz davranışlarını en çok duygusal/psşik faktörler yönlendirir. İnançsızlık davranışlarını oluşturan etmenler zahiren entelektüel sebepli görünse de yazar işin aslının duygularda aranması gerektiğini vurgulamaktadır. Literatürü titizlikle inceleyen yazar, inançsızlık tercihinin kimlik, aidiyet ve kopukluk sorunlarını ortaya çıkardığını, bunların inançsız bireylerde nevrotik eğilimler oluşturduğunu savunmaktadır. Dindarlığın ruh sağlığını koruyucu etkisini tespit eden güncel çalışmalar kitaptaki bu iddiayı destekler niteliktedir. Kitapta oedipus kompleksi inançsızlığın bir diğer duygusal faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel iddia psikanalitik kuramın

iddia ettiği üzere çocukluk evresinde kusurlu baba figürünün ilerleyen yaşlarda bireyi inançsız yapmasıdır. Dolayısıyla inançsızlık babaya dair bilinçaltında geliştirilen tavrın duygusal bir sonucudur. Çocukluk döneminde anne ile geliştirilen ilişkinin de inançsızlık nedeni olabileceği bu bağlamda anne ile oluşturulan bağlanma türünün kişiyi dindar veya inançsız eğilimli yapabileceği diğer bir iddiadır. Sevinç, travmatik olayların kişiyi inançsız yapıp yapmayacağını da mülakatlarda ölçmüştür. Ancak sonuçlar, travmatik yaşantıların inançsız bireylerin sadece %10'u üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmanın devamında dinî kuralların inançsızlığa itip itmediğini ölçmek için inançsızlar arasında semavi dinlerde yasaklanan bazı davranışların oranları tespit edilmiştir. İnançsızlığı tercih edenler arasında farklı cinsel yönelimlere sahip olanların belirlenmesi ve alkol kullanımının bir inançsızlık göstergesi olduğu sonucunun çıkması haz arayışının bir inançsızlık sebebi olduğuna işaret etmektedir.

İnançsızlık faktörleri denilince akla ilk gelen entelektüel/bilişsel faktörlerdir. Ancak yazar bu iddiayı çürütmektedir. Her ne kadar inançsızlığın tercih edilmesi düşünsel bir süreç gibi görünse de araştırma bulguları literatürdeki benzer çalışmalarla birlikte ele alınarak yazarın bu görüşünü destekler nitelikte analiz edilmiştir. Kitabın demografik değişkenlere yer verilen bölümünde (s. 95) Türk örneklemdaki inançsızların eğitim düzeyinin daha düşük olması da ilgili durumla örtüşmektedir. Sevinç bu konuda yapılan bazı araştırmalarda inançsızlığın entelektüel temele dayandırılmasını araştırmacıların

kullandığı anketlerde yer alan yönlendirici sorulardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu konuda hassasiyet gösteren yazar, olması gerekenden ziyade olanı tespit edebilmek için ek anket maddeleriyle araştırmasını yaptırmıştır. Katılımcıların verileri incelendiğinde %53,14'ünün Tanrı'nın olmadığına dair kanıt söyleyememeleri, yarısından fazlasının inançsızlıkla alakalı kitap okumamış olmaları ve inançsızlık konusunda öncü olan herhangi bir filozofu baskın bir şekilde benimsememiş olmaları entelektüel temelli inançsızlığın düşünüldüğü kadar yaygın olmadığını gözler önüne sermektedir. Yazar kitabın devamında inançsızların başvurabilecekleri entelektüel zeminleri “felsefi akımlar”, “dinin anlamsızlığı düşüncesi”, “dinin yararsızlığı düşüncesi”, “kötülük problemi”, “bilimsel ateizm”, “sosyopolitik ateizm”, “feminizm” ve “bilişsel süreçler” başlıkları altında ele alarak okura inançsızlıkların arka planında yer alan düşünsel eğilimler hakkında kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Kitabın üçüncü ve son bölümü olan “İnançsız Olma Süreci” (s. 203-247), din psikolojisi bağlamında yürütülen araştırmalardan hareketle bireylerin inanç geliştirme süreçlerindeki dinamiklerin açıklığa kavuşturulmasına odaklanmaktadır. Duygusal, davranışsal ve bilişsel birçok boyutun bir inancı kabul etme tutumunu etkilediği ve temelde aynı tarz tutumların inancı reddetme sürecinde de geçerli olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda yazar, inançsızlığı da dinî inançlar gibi benimsenmiş inançlara dayanan bir olgu olarak görmektedir. Bireylerin “inançsızlık inancını” benimseme sürecinde geliştirdikleri

duygu, düşünce ve davranışların oluşum ve gelişimi kitabın son bölümünün konusu oluşturmaktadır. Bu süreç üç başlıkta irdelenmiştir. İlk olarak inançsızlığa geçiş süreciyle başlayan Sevinç, kitabın ikinci bölümünde değindiği inançsızlığın nedenlerini yeniden vurgulamaktadır. Yazarın burada inançsızlara dair sosyal ve psikik faktörleri vurgularken entelektüel faktörlerin hakikati yansıtmadığı yönündeki eleştirileri kitabın ikinci bölümünde de yer aldığı için okur kitabın tekrara düştüğü izlenimine kapılabilmektedir. Ardından inançsızlığın gelişimi başlığı ele alınmıştır. Bu konu etrafında araştırma olmadığını belirten Sevinç, inançsızlığın bir tutum olarak değerlendirilmesi hâlinde daha açıklayıcı bir çerçeve sunulabileceğini belirtmektedir. Tutum; duygu, davranış ve düşünce bütünlüğüdür. Birey duygu ve davranışlarını değiştiren etmenlerle karşılaştığında zamanla düşüncelerini de onlarla uyumlu hâle getirmeye çalışır. Böylece inançsızlığa geçiş süreci gerçekleşir. Yazar, bu yaklaşımını farklı kaynaklardan aktarılan teorik fikirlerle desteklemektedir. Devamında inançsızlık gelişimini sosyal etmenler, dine karşı reaksiyoner tutum ve inançsızlığı rasyonelleştirme olarak sınıflandıran yazar; araştırmasında yer verdiği mülakatlardan elde ettiği nitel verileri, katılımcıların kendi ifadeleriyle doğrudan aktarmaktadır. Kitapta gerçek inançsızların söylemlerine yer verilmesi, teorik olarak edinilen bilgilerin gerçek yaşamda nasıl karşılık bulduğunu görmek açısından anlamlı katkılar sağlamıştır. Bölüm sonunda katılımcıların hikâyeleri doğrultusunda oluşturulan inançsızlık kategorileri tablosu (s. 236) özet mahiyetinde okuyucuya sunulmuştur.

Sonuç kısmında (s. 249-250) yazar, önceki bölümlerde ele alınan araştırma bulgularını genel bir değerlendirme mahiyetinde özetlemiştir. Bulgular çerçevesinde inançsızlığın tıpkı dindarlık süreçlerinde olduğu gibi kişiden kişiye ve ülkeden ülkeye tiplerinin ve yönelim sebeplerinin değiştiği ifade edilmiştir. Burada inançsızlık kavramı yalnızca ateistlerle sınırlı tutulmamış, agnostik bireyler de bu çerçevede ele alınmıştır. Agnostiklerin ateistlere kıyasla yaş, eğitim düzeyi ve dogmatik eğilimler bakımında farklılık gösterdikleri vurgulanmıştır. İnançsızlar inanç yönelimlerinde entelektüelliğin belirleyici olduğu varsayımında olsalar da Sevinç araştırmasında inançsızlık nedenlerinde sosyal ve duygusal faktörlerin ağır bastığını ve bu faktörler incelenmeden inançsızlık nedenlerinin yeterince anlaşılamayacağına dikkat çekmiştir. Araştırma sonuçları Tanrı'nın varlığına inanan ve varlığını inkâr eden insanlardaki kabul-ret tavırlarının arkasında gelişen süreçlerin benzerlik gösterdiğini saptamıştır.

Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarında inançsızlık konusu henüz beklenen düzeyde değildir. *İnançsızlık Psikolojisi* adlı bu eser geniş literatür taraması, karma desen yöntemi ve uygulanan ölçekler bakımından özgün bir şekilde kaleme alınan eserlerden biridir. Eserde inançsızlığın insanın varoluşuna dair biyolojik, psikolojik, manevi ve sosyal olmak üzere birçok yönü titizlikle incelenerek ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir. Kitabın teorik çerçevesi, konuyla ilişkili güçlü bir yerli ve yabancı literatür temeline dayanmaktadır. Nicel ve nitel verilerin bulguları, kullanılan ölçekler ve örneklem gruplarının

demografik özellikleri anlaşılır ifadelerle aktarılmıştır. Kitabın dili sade ve akıcıdır, kaynak çeşitliliği geniştir. Kitabın her başlığına ilgili tablo ve şekiller eklenerek anlatıma görsel zenginlik katılmıştır. Araştırmada karma desen kullanılması tespitlere derinlik ve anlamlılık katmıştır. Bununla beraber eserin yeni baskısında da yazım ve imla düzeltmelerine ihtiyaç duyulmaktadır (s. 16,21, 26, 37, 232, 249, 250 vb.). Kitabın içindekiler bölümünde yer alan sayfa numaraları ile metin içerisindeki ilgili bölümler arasında uyum sağlanması açısından gerekli kontroller yapılmalıdır. Kitabın ikinci bölüm başlığında, nesne eksikliği nedeniyle bir anlatım bozukluğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda başlığın “İnançsızlığın Nedenleri ve İnançsızlığı Etkileyen Faktörler” şeklinde düzeltilmesi yerinde olacaktır. Okuyucu eseri eline aldığı anda araştırmanın çerçevesine dair fikir edinebilmesine karşın araştırmanın sahibine dair kısa da olsa bir bilgiye ulaşamaması dikkat çekmektedir. Yeni baskılarda kitabın yazarına dair öz geçmişin eklenmesi okuyucunun metne olan güvenini ve yazarın akademik perspektifini daha iyi kavrayabilmesini sağlayacaktır. Metnin içeriği genel okuyucuya hitap edecek şekilde kurgulanmıştır. Ancak aynı kavramlarla ilgili yer yer tekrarlanan tanımlar metnin tekrara düştüğü izlenimi verebilmektedir. Tutum kavramını içeren başlıklarda tanımların aynı ifadelerle tekrarlanması buna örnek gösterilebilir (s. 78, 203, 214). Yazar genel olarak araştırma sonuçlarında konuların çalışılabilecek yönleri hakkında önerilerini ifade etmektedir. Ancak kitabın sonuç kısmında tüm önerilerin toplandığı bir bölüm alana dair yeni çalışmalara kapı aralayabilir.